

Juridikavdelningen
Tina Svensson
010-454 2273

Serienummer PRS 2014:1

Innebörden av "stadigvarande leva åtskild" inom pensionsförmånerna i socialförsäkringsbalken

Pensionsmyndighetens ställningstagande¹

Makar ska anses stadigvarande leva åtskilda om

- de har skilda boenden,
- de inte har hushållsgemenskap och
- avsikten med särlevnaden är att den ska vara varaktig

Samtliga omständigheter ska föreligga och det ska ske en samlad bedömning. Bedömningen ska göras utifrån samma kriterier även då den ena eller båda makarna bor på ett sjukhus eller i särskild boendeform och oavsett vilken av pensionsförmånerna som bedömningen gäller.

Bakgrund

I socialförsäkringsbalken (SFB) finns flera s.k. likställighetsparagrafer. Det är lagregler där en gift försäkrad likställs med en ogift försäkrad under vissa förutsättningar eller där en ogift försäkrad likställs med en gift försäkrad under vissa förutsättningar.

Före SFB:s ikraftträdande fanns likställighetsreglerna i de olika lagar som gällde på pensionsområdet. Riksförsäkringsverket lämnade utifrån tidigare lagstiftning allmänna råd om när makar som stadigvarande lever åtskilda ska jämföras med ogifta förmånsberättigade. De allmänna råden gav ingen vägledning om i vilka situationer två personer skulle anses vara sambo. Inför att Pensionsmyndigheten bildades 2010 upphävde Försäkringskassan dessa allmänna råd. De allmänna råden, som alltså är råd till de tidigare och med SFB upphävda lagarna, har trots detta använts inom Pensionsmyndigheten som stöd i handläggningen av olika pensionsförmåner.

Detta rättsliga ställningstagande ger inte heller besked om vilka förutsättningar som ska vara uppfyllda för att två personer ska anses vara sambo, utan berör enbart situationen att två makar stadigvarande lever åtskilda och därför anses vara ogifta inom socialförsäkringen.

Skälen för ställningstagandet

Det finns, mot bakgrund av ovanstående, skäl att lämna ett rättsligt ställningstagande som dels är anpassat till gällande lagregler i SFB, dels också beskriver Pensions-

¹ Genom detta ställningstagande ska Riksförsäkringsverkets tidigare allmänna råd fortsättningsvis inte tillämpas inom Pensionsmyndigheten. Dessa allmänna råd som avses här är

– RAR 2000:2 till 6 kap. 17 § i numera upphävda lagen (1998:674) om inkomstgrundad ålderspension,

– RAR 2002:13 till 1 kap. 4 § i numera upphävda lagen (1998:702) om garantipension och

– RAR 2002:16 till 5 § i numera upphävda lagen (2001:761) om bostadstillägg till pensionärer m.fl.

2014-08-19

myndighetens syn på när makar som stadigvarande lever åtskilda ska likställas med ogifta förmånsberättigade.

Det finns en presumtion för att makar lever tillsammans. I vissa fall lever dock makar åtskilda och om makarna stadigvarande lever åtskilda betraktas de, i vissa situationer, som ogifta i pensionshänseende. Vilka förhållanden som ska påverka vår bedömning har fastslagits både genom förarbetena till lagreglerna och i domstolspraxis.

Förfaranden

I förarbetena till 1946 års lag om folkpensionering uttalades att då pensionsförmånernas storlek görs beroende av den pensionsberättigades civilstånd finns ett behov av att i särskilda fall kunna göra undantag från de vanliga reglerna. Det konstaterades där att redan före 1946 års lag kunde två makar betraktas som ogifta om den ena av makarna för avsevärd tid var intagen på anstalt. Det motsvarande ansågs böra gälla också om två makar på grund av söndring lever åtskilda och över huvud taget, där ett samboendeförhållande mellan makarna icke existerar². Med söndring torde idag menas att två makar inte längre vill leva i äktenskap men ändå inte skilt sig och att det framgår av omständigheterna i det enskilda fallet.

I prop. 1987/88:171 om reformering av den allmänna försäkringens efterlevandeförmåner m.m. redogjorde regeringen för begreppet ”stadigvarande sammanbo”. Även om redogörelsen lämnats inom efterlevandeförmånerna så är resonemanget allmän-giltigt och därför av vikt i detta sammanhang. Enligt regeringen ska vikt läggas vid orsaken till att sammanlevnaden ska anses ha upphört. Beror avbrottet i sammanlevnaden på söndring i äktenskapet, får sammanboendet anses avslutat. Om avbrottet däremot har sin grund i någon av makarnas arbetsförhållanden kan man inte göra gällande att sammanlevnaden upphört. Om t.ex. en av makarna till följd av sitt arbete måste vistas längre tider på annan ort, men hade kvar sin egentliga bostad hos den andra maken och upprätthåller sammanlevnaden under veckoslut eller under semestrar och andra längre ledigheter bör detta inte förta förhållandet dess karaktär av oavbrutet sammanboende i nu förevarande mening.

Praxis

Det finns i praxis exempel på när personer som är gifta ska anses vara ogifta när det gäller tilläggspension, garantipension och bostadstillägg.

FÖD 1990:19. Två makar vårdades på samma vårdinstitution men på olika avdelningar, den ene på en öppen avdelning och den andre på slutna avdelning. Domstolen ansåg därför att makarna inte kunde anses ha haft hushållsgemenskap och därför anses ha levt stadigvarande åtskilda från varandra. Vid beräkning av ålderspensionens storlek likställdes de med ogifta pensionsberättigade.

FÖD 1990:28. Två makar beviljades folkpension såsom för ogifta eftersom mannen stadigvarande vårdades på sjukhem. Mannen överfördes senare till växelvård, varannan vecka i hemmet, varannan vecka på sjukhemmet. Domstolen uttalade i detta mål att för att makarna inte längre ska betraktas som stadigvarande åtskilda så ska vården i hemmet vara längre än vården på sjukhem.

² Kungl. Maj:ts proposition nr 220, 1946, s. 135.

2014-08-19

Kammarrätten i Stockholm har i två mål (mål nr 2366-11 och 2367-11) lämnat indikationer på vad som kan inverka på bedömningen av om makar ska anses leva åtskilda eller inte. De omständigheter som domstolen tar upp är om makarna har var sin bostad på olika orter, om de har hushållsgemenskap, gemensam ekonomi, gemensam egendom och hur ofta makarna övernattar tillsammans.

Det finns också flera domstolsavgörande gällande efterlevandepension där en bedömning gjorts om makarna ska anses stadigvarande sammanboende. Även om dessa fall inte rör kriteriet ”stadigvarande leva åtskild” så innebär bedömningen av om två personer anses ”stadigvarande sammanboende” att samma kriterier ska bedömas som i åtskilda-fallen.

RA 2006 ref. 30. Vid bedömning av en kvinnas rätt till omställningspension har det ansetts att hon stadigvarande sammanbodde med sin före detta make vid dennes bortgång. Regeringsrätten anförde i domskälen att avgörande för bedömningen av om ett sammanboende varit stadigvarande eller inte är i princip parternas avsikt. Denna avsikt kan komma till uttryck på olika sätt. Enbart den efterlevandes uppgifter att en kortare tids sammanboende varit avsett att bli stadigvarande kan dock inte utan vidare läggas till grund för beslut om rätt till pension utan uppgiften måste vinna stöd av de yttre omständigheterna.

HFD 2011 ref. 12. En kvinna hade rätt till omställningspension därför att hon ansågs stadigvarande sammanboende med sin make vid dennes död, trots att maken sex månader före sin död hade flyttat till en lägenhet i ett äldreboende. Orsaken till att maken flyttat till lägenheten var att han var allvarligt sjuk och behövde hjälp under dygnets alla timmar. Med hänsyn till orsaken till att maken flyttade och då makarna även därefter fortsatte att ha en personlig och ekonomisk gemenskap under den korta tiden fram till makens död ansågs de stadigvarande sammanboende.

Kammarrätten i Stockholm mål nr 528-13. I fallet var fråga om två makar stadigvarande sammanbodde vid tidpunkten för ene makens död. Den avlidne hade ca 16 månader före dödsfallet flyttats till ett permanent demensboende. Kammarrätten fann att med hänsyn till makens sjukdom måste avsikten ha varit att han permanent skulle vara bosatt på demensboendet. Med beaktande av den tid som makarna levte åtskilda fram till dödsfallet ansågs makarna inte stadigvarande sammanboende vid tidpunkten för dödsfallet.

Slutsatser

Vid en samlad bedömning av ovan nämnda förarbetsuttalanden och domstolspraxis till tillämpliga bestämmelser anser Pensionsmyndigheten att förhållanden som ska beaktas vid bedömningen av om två makar ska anses stadigvarande leva åtskilda är om makarna har skilda boenden, om makarna inte har hushållsgemenskap och om avsikten till särlevnaden visar att det finns en varaktighet i det åtskilda levernet.

När det gäller om makarna *har skilda boenden* blir makarnas folkbokföringsadresser vägledande. Omständigheten att de är folkbokförda på olika adresser talar för att de lever åtskilda. Om de däremot är folkbokförda på samma adress talar det för att de inte lever åtskilda. För att makarna i det senare fallet ska anses leva åtskilda bör de göra sannolikt att de har två skilda boenden, exempelvis genom att tillhandahålla Pensionsmyndigheten hyreskontrakt.

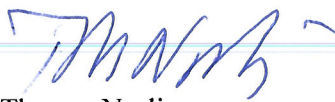
2014-08-19

När det gäller frågan *om makarna har hushållsgemenskap eller inte* ska en samlad bedömning göras av om de delar på sysslor och utgifter för boendet och uppehållet, om de har gemensam ekonomi eller i alla fall ett ekonomiskt samarbete, hur ofta och på vilket sätt de träffas och om de äger egendom gemensamt.

När det gäller *varaktigheten av makarnas särlevnad* blir det således av vikt vad avsikten till särlevnaden är. Om det av Pensionsmyndighetens utredning framgår att makarna exempelvis lever åtskilda under några månader på grund av den ena makens arbetssituation eller tillfällig sjukhusvistelse så bör makarna inte anses stadigvarande leva åtskilda. Om särlevnaden däremot beror på att makarnas avsikt är att leva skilda (söndring) så är det en indikation på att de ska anses stadigvarande leva åtskilda. När de tre förutsättningarna ovan ska bedömas är det den enskilde som ska prestera underlag eller en utsaga som förklarar varför makarna ska anses stadigvarande leva åtskilda. Det är alltså den enskilde som initialt har bevisbördan. Dessa förhållanden ska föreligga vid tidpunkten för Pensionsmyndighetens bedömning. Som alltid när det handlar om förhållanden som den enskilde har bäst insikt i är det svårt för myndigheten att värdera lämnade uppgifter. Om uppgifterna verkar rimliga bör myndigheten sätta tilltro till lämnade uppgifter. Makarnas uppgifter måste dock vinna stöd av de yttre omständigheterna.

De tre nämnda kriterierna blir aktuella att bedöma även i de fall makarnas olika boenden beror på någon av makarnas sjukhusvistelse eller boende i ett särskilt boende. Som framgår av fotnoten till det inledande ställningstagandet ska Riksförsäkringsverkets allmänna råd (RAR 2000:2, RAR 2002:13 och RAR 2002:16) fortsättningsvis inte tillämpas inom Pensionsmyndigheten.

Detta rättsliga ställningstagande har beslutats av chefsjuristen Thomas Norling efter föredragning av juristen Tina Svensson. I den slutliga handläggningen har även tillförordnad chef för rättsenheten Staffan Belvert deltagit.

Thomas Norling

Tina Svensson